

BEVEZETÉS A MŰHELY ROVATBAN MEGJELENŐ TANULMÁNYOKHOZ

KOTSCHY BEÁTA

ny. főiskolai tanár
beata@kotschy.hu

Az alábbiakban egy komplex kutató-fejlesztő munka eredményeiből mutatunk be három rész tanulmányt. Az EKF oktatói által elvégzett kutatás részét képezte az „Együttműködés az észak-magyarországi pedagógusképzés megújításáért” című projektnek, amelyen belül a szakmai tartalom gazdagításával kívánta a hazai pedagógusképzés minőségének fejlesztését segíteni. A modul (EKF TÁMOP-4.1.2.B.2-13/1-2013-0005 pályázat- K/3 modul) vállalt célja a pedagógusok gyakorlati tudásának, a pedagógiai kompetenciákról kialakított nézeteiknek, az egyes kompetenciák fejlettségének és a szakmai fejlődés folyamatának feltárása, s ezzel a képzés és továbbképzés tartalmi és módszertani fejlesztésének megalapozása volt.

A kutatás előzményei

Jelen munkáink közvetlen elméleti megalapozását két pályázati projekt eredményei képezték. 2004-2005-ben az ELTE PPK Pszichológiai és Neveléstudományi Intézetének munkatársai a *pedagóguskompetenciái rendszerét* dolgozták ki, (HEFOP 3.3.1.P2004—9-0150/10.sz pályázat), míg 2009-2011 között az EKF által vezetett pályázat keretében az egri főiskola és az ELTE oktatói közös munkájaként elkészült a *pedagógussá válás és a szakmai kompetenciák fejlődési folyamatának, a szakmai fejlődés sztenderdjeinek meghatározása* (TÁMOP-4.1.2-08/1/B-2009-0002 13. alprojekt). Mindkét kutatás eredményei közvetlenül beépültek a pedagógusképzés és a pedagógus életpályamodell törvényi szabályozásába.

A 15/2006.(IV.3.)számú OM rendeletben a tanárképzés képzési- és kimeneteli követelményei (KKK) teljes mértékben az ELTE kompetencialistájára épültek. Mindössze egy oktatáspolitikailag fontosnak tartott kompetenciaelemet, a „tanulási képességek fejlesztése, az élethosszig tartó tanulásra való felkészítés” elemét önálló kompetenciaként jelölték, s ezzel az eredetileg nyolc kompetenciából kilenc lett. A kompetenciaalapú képzési kimenetekre, a kompetenciaalapú tanárképzésre vonatkozó oktatáspolitikai döntés szerves folytatása volt a közoktatásban már gyakorlattá vált kompetenciaalapú fejlesztés és mérés bevezetésének. Ugyanakkor olyan új megközelítést jelentette a tanulási kimeneteknek és a képzési célok megfogalmazásának, amelyre a képzők nem voltak felkészülve/felkészítve (különösen a szaktudományos területek oktatói). A 2012-ben átdolgozott KKK jól mutatják, hogy az eltelt hat év, bár igen nagy változást eredményezett a

kompetenciák elfogadásában, bizonyos szakterületeken még mindig kevésnek bizonyult a szemléletformálásra.

Hasonló pályát futott be a 2009-2011-es TÁMOP projekt is. *A pedagógussá válás és a szakmai fejlődés sztenderdjei* című kötet – amely a pedagóguskompetenciák fejlődését és értékelését meghatározó kutatás eredményeit mutatja be (Eger, EKF Módszertani füzetek, 2011) – alapozta meg a pedagógus életpályamodell és minősítési rendszer kidolgozását és rendeletként való megjelenését. (326/2013. EMMI rendelet)

A dátumokból jól látható, hogy mindkét esetben hiányzott az elkészült elméleti anyagok szélesebb körben történő szembesítése a valós pedagógiai, képzési gyakorlattal, s ezért már a bevezetés folyamatában kellett/kell összegyűjteni azokat az információkat, amelyek a hiányokra, változtatások szükségességére hívják fel a figyelmet. Szorosan kapcsolható alprojektünk az ELTE *két nagyszabású empirikus pedagóguskutatásához* is. Bár ezek már évtizedekkel korábban folytak (80-as, 90-es évek), jelen vizsgálatunk szerves folytatását képezik az akkori feltáró munkáknak szemléleti és módszertani megközelítésben egyaránt. A folyamatosságot és egymásra épülést segíti az a tény, hogy a 30 éves intervallumban csak részben változtak a résztvevők, s *Falus Iván* kutató mind a 4 esetben meghatározó szerepet töltött be a kutatási koncepció kidolgozásában, s a kutatás folyamatának, módszereinek meghatározásában.

Az 1989-ben megjelent „*A pedagógia és a pedagógusok – Egy empirikus vizsgálat eredményei*” című kötetben (Szerkesztette *Falus Iván*, Akadémiai Kiadó, Budapest) a szerzők a pedagógiai mesterség tartalmának bemutatására vállalkoztak öt kiemelten fontos *tevékenység*, a pedagógiai tervezés, a módszerek és szervezési módok alkalmazása, a tanulói teljesítmények értékelése, a pedagógusok tevékenységének elemzése és értékelése, illetve a tanár-tanulói kapcsolat alakításának leírása alapján. Az országosan reprezentatív kérdőíves felmérés és a száz több órás interjú lehetőséget adott arra, hogy feltárják azokat a segítő és gátló tényezőket, amelyek befolyásolják a pedagógiai tevékenységek megvalósulásának sajátosságait, színvonalát, a pedagógusok viszonyát a társadalmi, közoktatáspolitikai és szakmai elvárásokhoz, s következtetéseket fogalmazzanak meg a pedagógusképzés és továbbképzés javítása, eredményesebbé tétele érdekében.

A *Golnhofér Erzsébet* és *Nahalka István* által szerkesztett *A pedagógusok pedagógiája* című kötet 2001-ben jelent meg a Nemzeti Tankönyvkiadó gondozásában. Már a kötet címe is utal arra, hogy ennek a kutatásnak a célja elsősorban a *pedagógusok nézeteinek, hiteinek feltárása* a nevelésről, tanításról, gyermekekről/diákokról, tudásról, motivációról, differenciálásról, módszerválasztásról, értékelésről, s végül a tervezés és a pedagógiai nézetek összefüggéséről. Ez a kutatás bizonyos mértékig paradigmaváltást jelentett a *tevékenységközpontú* megközelítéshez képest, de lehetőséget nyújtott a két nézőpont szintetizálására is.

Jelen vizsgálatunk vékony szálon kapcsolódott az OFI országos szintű pedagógusfelméréséhez, amely a TÁMOP-3.1.1-XXI. századi közoktatás (fejlesztés, koordináció) címen két szakaszban 2013-ban és 2015-ben több ezres mintán történt meg. Az első kérdőív adatai alapján arra kaptunk választ, hogy a pedagógusok milyen mértékben elégedettek saját pedagógiai kompetenciáik fejlettségével kapcsolatban. Kutatásunk az OFI-s kérdőívben és saját interjúinkban a „jó pedagógusról“ vallott nézetek új megközelítését tükrözik. A „kompetencialapú“ vizsgálódási szempont szerves folytatása az előző paradigmáknak, lehetővé teszi a tevékenység, a gondolkodás, a nézetek és attitűdök összekapcsolását azáltal, hogy a pedagógusok gyakorlati tevékenységét, szakmai feladatait figyelembe véve határozza meg a kompetenciákban kifejezett cél- és követelményrendszert, s az egyes kompetenciák tartalmát három elem, az ismeretek, képességek és attitűdök teszik teljessé. A pedagógiai feladatokból való kiindulás a kompetenciák kialakítása során nagy hangsúlyt helyezett a tevékenységre, a megvalósításukhoz szükséges ismeretekre és azok alkalmazásának képességére. Ebből az is következett, hogy azok a személyiségvonások, amelyek a pedagógus érzelmi fejlettségére vonatkoztak, kissé háttérbe szorultak.

A modul konkrét célja

A fentiekben bemutatott előzetes kompetencia-kutatások résztvevői számára rendkívül fontos volt, hogy az általuk kidolgozott, elméleti alapokon nyugvó új rendszert a mindennapi gyakorlattal szembesítsék, s ily módon kapjanak visszajelzést munkájuk megalapozottságáról és hiányosságairól egyaránt. Ez akkor is szükséges, ha közben már a pedagóguspálya követelményeibe, a pedagógusok minősítési rendszerébe beépültek az eredmények. Fontos visszajelzést jelentettek a képesítési követelmények 2012-ben történt megújításának és a 2014 óta folyó próbaminősítések tapasztalatai, de ezek feldolgozása még nem történt meg kutatásunk időszakában.

Vizsgálatunkban három kérdéskör megválaszolását tűztük ki célul:

- Mennyire ismertek és elfogadottak a jelenleg érvényben lévő pedagóguskompetenciák a pedagógusok körében?
- Melyek azok a területek, amelyeken a kompetenciák javításra, kiegészítésre, változtatásra szorulnak?
- Hogyan gondolkodnak a pedagógusok kompetenciáik színvonaláról és fejlődéséről, mennyire képesek reflektív módon értékelni ezeket a fejlődési folyamatokat?

Mindhárom kérdés esetében feltételeztük, hogy a pedagógusok válaszai rendkívül sokszínű képet mutatnak, de úgy gondoltuk, hogy vannak olyan sajátosságok

(életkorhoz, intézménytípushoz, szakhoz vagy betöltött funkcióhoz köthetően), amelyek lehetővé teszik a differenciált válaszok valamilyen csoportosítását.

A kutatás során egy 60 főre kiterjedő interjú készült el. Az interjúk teljes anyaga hangzó formában megtalálható az epednet2 weboldalán. A kérdések kidolgozásakor az „Útmutató a pedagógusok minősítési rendszeréhez“ 2013-as változatában megjelenő pedagóguskompetenciák és indikátoraik képezték az alapot.

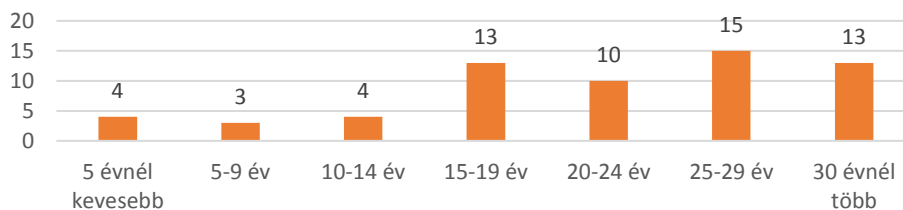
Az adatgyűjtés módszere egy strukturált interjú volt, amely bár szigorúan megkívánta minden előre meghatározott kérdés feltételét, lehetőséget adott a kérdezőnek arra is, hogy saját megítélése szerint kiegészítse újabb kérdésekkel, amelyek a tárgy gazdagításához járulhattak hozzá. Az egyes területek nagyjából azonos lehetőséget kaptak a kérdések mennyiségére vonatkozóan (9-12 között) kivételt képezett a rendkívül összetett kommunikáció, amelynek tartalmát nem lehetett 10 kérdéssel lefedni.

A kérdéssor zárt és nyílt kérdéseket egyaránt tartalmazott. A nyílt kérdéseknél az interjú kérdezői számára rávezető kérdéseket is megfogalmaztunk, amelyekkel a hirtelen elhallgató pedagógusokat át lehetett segíteni a holtpontra.

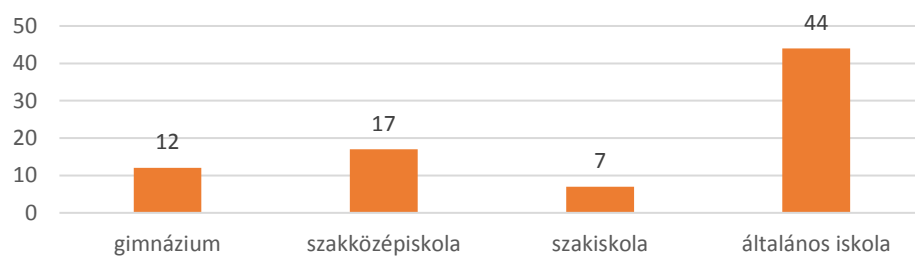
A nyílt kérdések feldolgozása a válaszok kategóriákba sorolásával kezdődött, amelyek „zárt eredményekké“ alakították őket, s ezáltal lehetővé tették a statisztikai feldolgozásukat.

Az egyes válaszokból kialakítottunk néhány összetett mutatót is, amelyek célja az volt, hogy a „korszerű“ elemeket egyértelműbben be lehessen mutatni. Ezek: a szaktudományi és pedagógiai tudás, a differenciálás szemléletének érvényesülése, tudatosság, reflektivitás, elégedettség. Az egyes kompetenciákról készült résztanulmányok jól mutatják ezeket a próbálkozásokat, s azt is, hogy legfeljebb halvány tendenciaként lehetett értelmezni az eltéréseket, összefüggéseket. Ugyanakkor a nem túl nagy interjúmennyiség lehetővé tette a szövegek alapján történő részletes elemzést és értékelést. Ezekre az egyes résztanulmányokban található példák.

A 60 fős minta kiválasztásánál két szempont szerint tudtunk külön csoportot létrehozni, a pályán eltöltött évek és az iskolaszint, ahol a kollégák dolgoznak. Ezt az alábbi két grafikon mutatja:



1. ábra: Pedagóguspályán eltöltött évek számának gyakorisága



2. ábra: Az intézmény típusa, ahol jelenleg dolgozik

A következőkben az eredményeket három résztanulmányban mutatjuk be (1, 8. kompetencia és a kompetenciák fejlődése).